
визнання України, як туристичної Мекки Європи.

Як тільки таке розуміння буде, тоді чиновники знайдуть гроші і на необхідні національні офіси українського туризму в інших країнах, і на якісні рекламні кампанії.

Література:

1. Дворська І. Україна з сенсом. Як покращити туристичний імідж країни. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/rus/columns/2018/07/9/7185777/>
2. Експортна стратегія України (—дорожня карта стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-%D1%80>
3. Названі найпопулярніші країни для туризму в світі: лідирує Франція. . [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.poglyad.tv/nazvani-najpopulyarnishi-krayiny-dlya-turyzmu-v-sviti-lidyruye-frantsiya/>
4. Паблік рилейшн в туризме. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://studbooks.net/645010/turizm/public_relations_v_turizme
5. Dinnie K. Nation branding: Concepts, Issues, Practice / K. Dinnie. – Taylor & francis, 2007. – 288 p.

Abstract:

Flinta N.I. EXPERIENCE OF COUNTRIES ON FORMATION OF POSITIVE TOURIST IMAGE OF COUNTRY

The publication reveals the priorities of forming the tourist image of Ukraine following the example of foreign countries. Among them are such popular countries as Thailand, Turkey, Egypt, Cyprus, Israel. Branding of the country and development of its tourist attractiveness is defined, first of all, in carrying out large-scale PR campaigns instead of direct advertising campaigns. It is in the interest of the so-called problem countries, including Ukraine.

A foreigner who decides to travel to Ukraine usually faces the knowledge of the negative aspects: war, corruption, underdeveloped infrastructure, personal danger, etc. Using the experience of the above countries, one can achieve the key task of the national image - to consolidate the image of the country in the global tourism market in conditions of fierce competition, as well as to form clear expectations in tourists for visiting Ukraine.

УДК 911.3:338.48

ТУРИСТИЧНО-КРАЄЗНАВЧА ХАРАКТЕРИСТИКА СТАРОВИННИХ ЕКСКУРСІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ У МІСТІ ТЕРНОПІЛЬ

Л. АЛЬТГАЙМ, С. ЯРЕМЧУК

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

У статті проаналізовано вклад науковців у дослідження історико-культурних пам'яток у місті Тернопіль. Подано туристично-краєзнавчу характеристику церкви Воздвиження Чесного Хреста, Тернопільського замку, Тернопільського парафіяльного костелу Матері Божої Неустанної Помочі, Кафедрального собору Різдва Христового. Запропоновано заходи їх популяризації і просування на туристичному ринку.

Ключові слова: місто Тернопіль, споруда, церква Воздвиження Чесного Хреста, Тернопільський замок, Тернопільський парафіяльний костел Матері Божої Неустанної Помочі, Кафедральний собор Різдва Христового.

Актуальність теми. Місто Тернопіль, не зважаючи на багаторазові спустошливі руйнування, все ж зберегло свою унікальність із погляду на його культурно-історичну спадщину. За час існування тут зведено безліч пам'яток природи, культури, мистецтва, історії та інші. Неодноразово деякі із них підпадали під знищення або перелаштування у іншу споруду. Саме тому цінність деяких об'єктів із кожним періодом існування міста лише зростала. На сьогодні ми можемо простежити цікаву динаміку розміщення об'єктів. Майже усі пам'ятки розміщені у центральній частині міста Тернопіль. Деякі із них збереглися протягом багатьох століть та всупереч впливу різних чинників, безпосередньо таких як влада, війни та загарбання території іншими державами.

Постановка проблеми. Проте не всі вони ще є достанько популяризованими на національному і світовому туристичному ринку. Безперечно, потік туристів та екскурсантів все ж є, проте, у порівнянні із іншими сусідніми західними областями і обласними центрами України, Тернопіль не є лідером. Саме тому ми також долучаємось до активного просування Тернопільщини у засобах масової інформації та популяризації цінних пам'яток історії і культури для екскурсійних програм і маршрутів

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Характеристикою пам'яток культури Тернополя

займалося велике коло дослідників. Серед них: Дуда І. та Бойко В., які у 4 томі Тернопільського енциклопедичного словника описали Тернопільський замок крізь призму багатьох століть; Бойцун Л. С., яка написала книгу «Тернопіль у плині літ: історико-краєзнавчі замальовки» охарактеризувала основні святині міста та їх нелегку історію; Гудима А. та Івахів Г. у своїй роботі описали детальну інформацію про Церкву Різдва Христового у однойменному виданні; Пастух М. досліджував сакральні пам'ятки Тернопільщини, що виклав у 4 томі Тернопільського енциклопедичного словника.

Мета дослідження. Питання характеристики об'єктів у туристично-краєзнавчому аспекті є завжди актуальним, адже згадані вище об'єкти мають глибоку історію та не менш вагому цінність.

Виклад основного матеріалу. У Тернополі є багато старовинних пам'яток, які з кожним роком відвідує все більше і більше туристів та екскурсантів. Вони вже стали своєрідними візитівками міста та досить популярними серед його гостей.

Одним із таких об'єктів є *Церква Воздвиження Чесного Хреста (Надставна, Здвиженська)* (рис. 1). Це найдавніша споруда у місті Тернопіль, яка розташована на невисокому пагорбі над водосховищем (ставом). Споруджена у кінці XVI століття і є пам'яткою архітектури національного значення.

Рис. 1. Церква Воздвиження Чесного Хреста (фото Яремчук С.)

Перша документальна згадка про храм датується 1570 роком – тоді князь Василь Костянтин Острозький у своїй грамоті згадував невелику сакральну споруду, розташовану на цьому місці. Проте варто зазначити, що за народними переказами заснування церкви тісно пов'язане із князюванням Данила Романовича (ця історія суперечить офіційній версії заснування міста Тернополя Яном Амором Тарновським у 1540 році, оскільки заявляє, що перше поселення з'явилося тут задовго до зазначеної дати).

Церкву зведено біля міської Львівської брами і вона входила в оборонний комплекс міста. Побудована Церква Воздвиження Чесного Хреста у ренесансному стилі. Споруда викладена із тесаного піщанику. Тридільна, складається із прямокутної у плані нави, квадратного бабинця із двома ярусами башти над ним і напівкруглої вівтарної. Перші історичні відомості про цю церкву знаходяться у грамоті князя Костянтина Острозького від 1570 року, хоч народні перекази пов'язують існування церкви у цьому місці із періодом князювання Данила Галицького. Первісний вигляд церкви зберегла тільки її середня частина. Передню вежу, що була колись також і дзвіницею, добудовано у 1627 році. Про це засвічував напис, який до наших днів не зберігся. Твердив він, що цю вежу-дзвіницю побудовано за панування у місті Томи Замойського та його дружини Катерини (походила із Острозьких), за єпископа Єремії Тарнавського, 1627 року, місяця липня, 28 дня. У 1629 році після значного руйнування відбулася реконструкція церкви. Її профінансував князь Острозький [7].

Варто зазначити, що Надставна церква була популярною не лише серед місцевих мешканців, але і гостей міста. Відомості про «муровану церкву над ставом, а при ній священика Євстахія, що мешкає у домі, побудованому біля церкви», знаходяться також у подорожньому щоденнику мандрівника Ульріха фон Вердума. В інвентарі міста 1672-го року у списках будівель при вулиці Львівській також зареєстрована «з каміння мурована церква над ставом, що стоїть недалеко від Львівської брами». Тут

знаходилося старовинне Євангеліє, надруковане у Вільні 1649 році і майстерно опрацьоване відомим тернопільським ремісником із таким надписом: «В ліпоту облечене сіє Євангеліє року 1650, місяця червня, 29 дня. Іоан, Тернопільський золотник». У церкві Чесного Христа знаходився також чудотворний образ Пречистої діви, Стверджений грамотою єпископа Атанасія Шептицького у 1730 році. Опікувався ним шевський цех, оскільки передав ікону тернопільський швець Маркевич. Потім чудотворна зберігалась у Середній церкві.

Із оборонними ознаками Надставної церкви пов'язані історичні перекази, що сягають часів Дорошенка, коли татарські і турецькі напади були на Поділлі досить частими. У 1760 році Гелена Замойська надає Надставній церкві окрему фундацію: «...повідомляю тією вічною фундацією і записом моїм, зробленим в імені моїх синів, що до церкви в том місті існуючої, з давних-давен вимурованої при Львівській брамі під іменем Воздвиження Святого Хреста для користання парохів, що мають при ній бути, поля на дві руки по дев'ять днів на вітвіщині, сіножаті на дванадцять косарів на болоті навпроти братського поля, призначую, виділяю і на вічні часи записую» [5].

У 1904 – 1906 роках у Чеснохрестській церкві працювали два монахи василіяни (оо. Григорій Залуцький і Митрофан-Михайло Михняк). Своєю працею вони здобули прихильність міста, але через непорозуміння із тодішнім парохом змушені були покинути Тернопіль. Воздвиженська церква зазнала часткових руйнувань під час Першої і Другої світових воєн. Проте спільними зусиллями місцевої влади та парафіян у 1954 році було завершено її реконструкцію. Довгий час приміщення використовувалось не за призначенням. Її використовували як склад, а пізніше планували зробити зал моди, музей мистецтва. Задля цього радянська влада знищила цінний іконостас, древні розписи та дзвіницю [5].

Сучасного вигляду вона набула після реставрації 1954 року. Із здобуттям Україною незалежності церква належить Українській автокефальній православній церкві. Коли споруда перейшла під її керівництво почалося відновлення розпису та іконостасу. Найбільше прислужилися відродженню церкви талановитий різьбяр із Львівщини Петро Балушак, котрий реставрував іконостас, а також відомі тернопільські митці Богдан Ткачик, Ігор Зілінко, Володимир Лупійчук, які зробили складні розписи не лише на іконостасі, стінах, а й на церковній стелі, заслуживши глибоку вдячність тернополян. До сьогодні максимально збереглася архітектура церкви, яка поєднує у собі елементи ренесансу, староруського та візантійсько-романського стилів. Родзинкою є збережені апсиди – своєрідні настінні виступи [6].

У самій церкві можна побачити Напрестольне Євангеліє та чудотворний образ Пречистої Діви, який у 1730 році грамотою ствердив єпископ Атанасій Шептицький.

Досі вабить і чарує око Тернопільський замок (Старий замок) (рис. 2) на березі Тернопільського водосховища (ставу) ровесник міста, свідок його минулого і сьогодення.

Рис. 2. Тернопільський замок (фото Яремчук С.).

Перший запис у біографії Тернополя – 15 квітня 1540 року – пов'язаний із королівським дозволом на спорудження замку над Серетом Краківському каштеляну Яну Тарновському. Ця фортифікаційна споруда мала перекрити шлях різним наїзникам на широких просторах від Теробовлі до Буська, де на той час не було жодного великого укріплення, хоча сама природа створила всі умови для цього. Сотні вправних ремісницьких рук почали зводити мурі нової фортеці, що мала стати

оплотом польських завойовників на Подільській землі. Будівництво тривало вісім літ і завершилось 1548 року. Оптимально обране у 1540 році місце для будівництва замку у Тернополі – на пагорбі із півночі прикритого річкою Рудкою – було додатково підсилено генієм людської фортифікаційної думки, коли із півдня у долині річки Серет була споруджена дамба вздовж Львівського тракту і зведений міст-вслування, як наслідок підступи до твердині перекрив двокілометровий став [9].

На момент закінчення будівництва на березі Тернопільського ставу височіла цитадель, що мала п'ять рівнів із боку водної гладі (включаючи підземні каземати із піщанику) і три із боку міста. Прямокутний у плані дитинець був обнесений стінами із кутовими вартовими вежами, та для додаткового захисту від зовнішнього світу його оточував сухий рів із валами і дубовим частоколом. Головний східний вхід всередину замкових укріплень обороняла кам'яна дворівнева надбрамна вежа із підйомним мостом.

У першій половині XVII століття фортечні укріплення Тернополя мали форму прямокутника. Із боку міста замок був захищений глибоким ровом і валом та укріплений дубовим частоколом. Із заходу його омивали води штучного ставу, створеного у 1548 році. Досить глибокий, підмурований зі середини, рів і насипаний земляний вал починалися на найнижчому схилі пагорба між мочариськими, що простягнулися на південь, і ставом, що оточував місто із заходу й півночі. Вали проходили на місці сучасних вулиць Танцорова, Багатої, Руської, Валової, Грушевського і замикалися на став. На відрогам валу стояли дві оборонні вежі: Кушнірська – над ставом, неподалік Воздвиженської церкви, і Шевська – на краю заплавлених лугов, приблизно на місці теперішнього парку культури і відпочинку імені Тараса Шевченка (назви оборонних веж пов'язані із кушнірським і шевським цехами).

Розташування замку над ставом спричинило його різноповерховість. Із заходу він мав два додаткові поверхи казематів та підвалів, у підмурівках у бік ставу дивились бійниці. Ці кам'яні льохи ставали не раз місцем ув'язнення для непокірних. Поруч із замком були зведені інші споруди – пекарня, кухня, стайні. Замковий арсенал, який розміщувався в оборонних вежах, мав гармати, гаківниці, мушкети, порох, ядра, олово. Для оборони замку утримувався невеликий загін залози. Як свідчить інвентар 1672 року, тоді його очолював бургграф, купець і міщанин Елізар Кунцевич, який отримував за це щорічно 80 золотих. Крім того, обширний дитинець використовувався також як місце муштри міщан, які час від часу були зобов'язані приходити сюди із особистою зброєю (мушкетами, порохом, гнотами). До кінця XVII століття всі мешканці міста платили від кожного дому по 10 грошів «пушкарщини».

Впродовж своєї історії замок піддавався частим нападам завойовників і значним руйнаціям. Ще у час будівництва, у 1544 році, татари зробили спробу напасти на місто, але завдяки героїчному опору нечисленного народного ополчення, яке очолювали Бернард Претвіч, Ян Гербурт, Олександр і Прокіп Синявські, вдалося стримати татарську навалу аж до підходу лицарських сил з-під Сандомира. Місто і замок були врятовані. Серйозних руйнувань зазнав замок під час нападів турків і татар у 1575, 1589, 1672 роках. А у 1675 році паша Ібрагім Шишман на кілька тижнів отаборився під Тернополем і тримав місто в облозі. Розлючені невдачею під Тербовлею, ординці спалили замок, повністю зруйнували решту фортифікаційних споруд, висадили у повітря обидві вежі, спустили воду зі ставу. Сліди руйнувань залишилися надовго.

Після переходу міста у власність Собеських, замку у значній мірі повернули первісний вигляд і у такому стані він залишався до кінця XVIII століття. На початку XIX століття тодішній власник міста Франциск Коритовський перебудовує Старий замок у палац, знісши рештки фортифікаційних споруд. Обводить його звичайним муром із тесаного каменю, а вхідну браму прикрашає двома пілонами на єгипетський манір, оздобивши їх гербами своїм і дружини [1]. Над гербами виднілися маски левів, а пілони вінчали кам'яні нулі. Так завершилась історія замку як старовинної фортеці.

У 1810 – 1815 роках, коли Тернопільський край перебував у складі царської Росії, у замку відкрили казино із ігровими залами, відбувалися тут і бали.

У 1815 році нові власники замку – Франциск Коритовський (1768 – 1834), а потім його син Еразм (1816 – 1870) – починають масштабну реконструкцію тернопільської твердині, яка вже не грала значного оборонного значення, що мала метою переобладнання її у палац. Для цього всі фортифікаційні споруди знищуються, а їхнє місце займають будівлі Нового замку. Наприкінці першого десятиліття XIX століття поряд із колишньою твердинею із південного боку виросла нова велика кам'яна споруда. Її стали називати Новим замком, а «старожил» став звично іменуватися Старим замком.

Останнім приватним власником замку стає Тадеуш фон Туркул (1808), який за чималу винагороду у сто сімдесят п'ять тисяч флоринів, зібраних мешканцями міста, дає Тернополю свободу і право на самоврядування у 1843 році (через рік підтверджено статус вільного королівського міста), а

замковий комплекс переходить у відання міської влади, яка пристосувала його для базування військових частин.

Аж до 1939 року Старий замок слугував, голочним чином, як казарми. Його не оминуло лихоліття Першої і Другої світових воєн. Він горів у 1917 році, але найбільших руйнувань зазнав весною 1944 року. У Другій світовій війні зіткнулися дві сили, однаково людиноненависницькі: Гітлер і Сталін – дві іпостасі зла. Тому не цінувалося ні людське життя, ні культурні надбання, ні історичні пам'ятки. Нищилося все. Скупі рядки документів розповідають про бої, які точилися за місто.

Остання масштабна реконструкція 1951 внесла свої корективи у зовнішній вигляд твердині на березі ставу, хоча майстри і намагалися відновити будівлю у максимальній відповідності із його виглядом середини ХІХ століття, але нижній ярус склепінних підземних казематів був замуrowаний і затоплений.

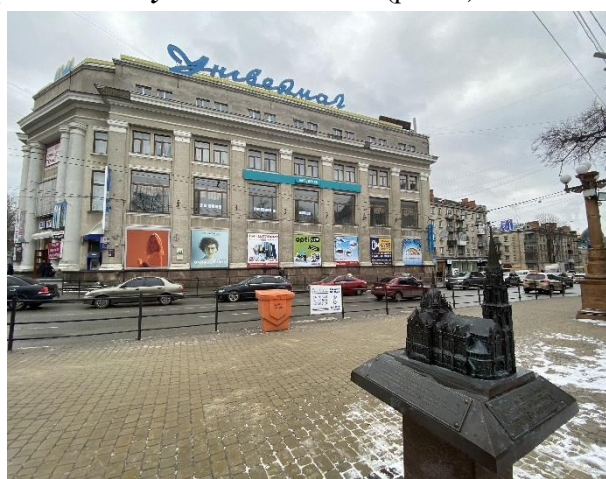
У 1957 році розробили проектне завдання на відбудову Старого замку і пристосування його під спортивну школу. Відновлена стародавня споруда стала своєрідним символом міста. На початку 50-х років замок відновлено, у ньому знаходилася ДЮСШ олімпійського резерву із греко-римської боротьби.

Сьогодні влада міста планує перенести школу греко-римської боротьби в інше приміщення, а у замку розмістити об'єкти культури. Зокрема у Тернополі планується відкриття постійно діючої експозиції творів видатного художника Івана Марчука. Шедевральним роботам потрібне не менш шедевральне місце. Кращого, ніж замок у Тернополі, не знайти. Також планується відновлення інтер'єру замку, зокрема меблів та камінів, які відповідають тій добі. У відреставрованому замку планують розмістити щонайменше п'ять об'єктів: художній музей, картинну галерею, музей міста, виставку робіт Івана Марчука та залу для урочистих подій. На поточний момент часу найстарішою частиною будівлі Тернопільського замку є цокольний (піщаниковий) і нижній (цегельний) яруси, що досягають товщини стін у чотири із половиною метри. Периметр палацу нині утворюють центральний корпус із симетрично прибудованими з боків двома бічними крилами (південне і північне), до яких, у свою чергу, прибудовані бічні флігелі (із півдня – один, із півночі – два) меншого об'єму.

Зовнішні фасади будівлі, вирішені в одному стилі мінімалізму (із декорових елементів – руст на кутах і класична ліпнина над віконними прорізами), тим не менш оформлені у різній колірній гамі: східний фасад – у білих тонах із сірим оформленням декоративних елементів, а східний – відповідно у жовтих і білих.

Минають роки, спливають століття, а кремезна сивочола твердиня гордо височить над голубим плесом ставу, пильно вдивляючись у майбуття [10].

У центрі Тернополя можна побачити *Тернопільський центральний універмаг* на місці *Тернопільського парафіяльного костелу Матері Божої Неустанної Помочі* (рис. 3).

Рис. 3 Тернопільський центральний універмаг на місці Тернопільського парафіяльного костелу Матері Божої Неустанної Помочі (фото Яремчук С.).

Тернопільський парафіяльний костел Матері Божої Неустанної Помочі - римо-католицький парафіяльний храм у Тернополі, що існував із 1908 до 1954 року у центральній частині міста. Справжня окраса Тернополя тих років (ріг вулиць Руської і Міцкевича – сучасного бульвару Шевченка). Велична і витончена споруда у неоготичному стилі вражала своєю красою і довершеністю. 62-метрова струнка вежа-шпиль, ніби пориваючись у небо, домінувала над усім містом. Вона слугувала навіть спостережною пожежною вежею. Дивували своєю красою вітражі й внутрішнє оздоблення, особливо

різьба головного вівтаря і амвона. Споруджувався цей красень за проектом відомого львівського архітектора професора Теодора Мар'яна Тальовського.

Будівництво розпочалося зі створення у 1897 році комітету, який почав збирати добровільні пожертви. Організовано добродішні концерти, фестини. Кошти тільки на «скелет» будови і два вівтарі сягали 250000 корон. Планувалося, що 200856 корон надасть міська влада, 104285 корон буде покрито за рахунок конкуренції – спеціального податку на будову, а 123000 корон надійде від добровільних пожертвувань [4].

8 вересня 1904 року пробощ Тернополя кс. Болеслав Твардовський освятив наріжний камінь будови. На велелюдну церемонію прибули процесії з навколишніх сіл: Білої, Довжанки, Домаморича, Дичкова, Великого Глибочка, Іванівки, Курівець, Кутковець і Пронятина. Керівництво усіма роботами на будові костелу взяв на себе залізничний інженер Стефан Невгофф. Роботи велися досить жваво. Щоб зробити споруду міцнішою і легшою, застосувались цікаві технічні рішення. У травні 1908 року газети повідомили про освячення хреста на куполі храму, офірованого Марійською дружиною пань. У листопаді того ж року міська рада закупила за 3000 корон вівтар із гербом.

11 листопада 1908 року відбулися урочисте посвячення парафіяльного костелу і офіційний перехід парафії із домініканського костелу (нині Собор Непорочного Зачаття Пресвятої Богородиці) у новозбудований. Дзвони освятили напередодні. Дедалі багатшим ставав інтер'єр святині. У 1933 році освячено головний вівтар. Проектував його львівський інженер – художник Вавжинець Дайчак. Різьбу виконувала різьбярка Яніна Райхерт, допомагав їй здібний художник-самоук, українець Назарко. Ось така історія народження цієї оригінальної споруди [11].

У роки Другої світової костел знову зазнав руйнувань. Дамоклів меч над парафіяльним собором завис у 1949 р. - акт обстеження визнавав, що костел в аварійному стані. Потрібен був металевий каркас для вежі і шпиля. Але справжня причина «аварійного стану» крилася у тому, що собор стояв у самому центрі міста, на очах у більшовицьких мужновладців, для котрих це була не святиня, а просто «культова споруда». У доповідній записці уповноваженим Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР та УРСР зазначалося: «За генеральним планом відбудови і реконструкції міста Тернополя, затвердженим Радою Міністрів УРСР, вказаний костел підлягає знесенню, і на місці костела повинен бути центральний міський парк». Вирок було підписано. У 1959 році до річниці жовтневого перевороту на цьому місці відкрили універмаг.

На місці зруйнованого «совітами» Парафіяльного костелу РКЦ збудований у 1957 – 1959 роках універмаг (рис. 3). Будівля універмагу є пам'яткою архітектури місцевого значення, охоронний номер 2030. У 2001 – 2003 роках приміщення реконструйовано, розширено торговельні зали [2].

Неподалік універмагу знаходиться ще одна старовинна споруда – **Кафедральний собор Різдва Христового** (рис. 4).

Рис. 4. Кафедральний собор Різдва Христового (фото Яремчук С.).

На зорі існування Тернополя як одного із форпостів на східних рубежах королівства Польського неподалік від міських воріт, які відкривали шлях до Поділля, знайшла свій початок і дерев'яна Середня церква вперше документально згадана у 1566 році разом із замком у грамоті Сигізмунда II Августа (1520 – 1572) у якості одної із міських оборонних споруд поруч із валами.

Важливу роль цієї православної духовної твердині у житті місцевого населення зайвий раз підкреслює той факт, що саме вона була обрана у 1570 році на роль куратора притулку для німців із шпиталем, який заснував Костянтин Острозький (1526 – 1608), адже фундація для утримання цього благого починання налічувала без малого сто тридцять гектарів землі і грошове утримання у золоті [3].

Стратегічно ж важлива роль у системі тернопільських укріплень вже через кілька десятиліть забезпечила храму, після руйнівної пожежі, кам'яні обладунки (будівництво було розпочато у 1602 і тривало шість років). До реалізації проекту був підключений майстер Леонтій, а кошти у розмірі 1916 золотих – зібрані місцевими парафіянами за допомоги князів Острозьких. Освячення ж святині було проведене у день 1509-го Різдва Христового, що передрекло її нове ім'я і благословивши на століття.

Початок же XVIII століття і пов'язані із ним зміни у церковному устрої у зв'язку із прийняттям унії Львівською єпархією у 1700 році принесли Різдвайній церкві Тернополя нову перебудову, під час якої комплекс збагатився двома напівкруглими оборонними вежами біля притвору і поділом основного обсягу на два храми: верхній на честь Святої Трійці (греко-католицький) і нижній Різдвайний (православний). Мирно уживалися під одним дахом дві твердині християнства аж до 1770-х, коли церковна будівля повністю перейшла у руки греко-католицької церкви, хоча ще без малого три десятиліття існував поділ храму на верхній і нижній, поки у 1808 році перекриття, що їх розділяли, не були розібрані. Тоді ж (на початку XIX століття) тернопільський храм на честь Різдва Христового обзавівся двох'ярусною дзвіницею і прибудовою у західній частині, що завершило його сучасний вигляд, якщо не вважати два прорубані вікна для поліпшення освітленості внутрішнього об'єму у першій половині XX століття [12].

Дві світові війни, які руйнівної ходою прокрокували у XX столітті тернопільською землею, змилювались над старовинною, відреставрованою у 1937 році, твердинею віри і залишили її практично недоторканою. Більш руйнівними виявилися роки правління радянського режиму, коли храм спочатку був переданий Російській православній церкві (1946 рік), а потім і зовсім закритий.

Із приходом нових часів і відродженням колишніх духовних цінностей наприкінці другого тисячоліття від Різдва Христового однойменна церква у Тернополі повертається до рук вірян Української православної церкви, яка поступово починає відтворювати її колишню велич, відбудовуючи дзвіницю і заново обживаючи свою святиню.

Спочатку трьохчастковий (квадратні притвор і неф) із триконховою апсидою твердинею православ'я, під час свого преображення у камені для підвищення обороноздатності, посилено дозорною вежею над бабинцем, яка до того ж виконувала функцію дзвіниці, та оборонним муром, що охоплював територію прилеглого цвинтаря. Ця особлива увага відповідності фортифікаційним вимогам була обумовлена його місцем розташування біля валу із фортечною брамою міста.

Нині ж комплекс церкви Різдва являє собою г-подібний периметр, що складається із прямокутного одноповерхового господарського корпусу під мансардовим дахом із додатковим скатом і декоративною главкою у південній частині та безпосередньо храмової будівлі, орієнтованої по осі захід – схід із невеликим відхиленням [8].

Висновки. Описані нами пам'ятки релігії, історії та культури мають вагоме значення у розвитку туризму та екскурсійної справи у м. Тернопіль. Вони набувають все більшої популярності у екскурсійних маршрутах як Тернопільщиною, а також є частиною екскурсійних потоків західною і всією Україною. Ці пам'ятки використовуються як у загальнооглядових, так і у тематичних екскурсіях для ріного складу учасників. Для популяризації даних об'єктів доцільно застосувати сучасні методи їх просування, а саме телебачення та інтернет. Важливим є їх відновлення та реставрація, а також реконструкцію цих екскурсійних об'єктів можна проводити за допомогою 3D моделювання для відображення певних частин та цілих будівель, які зазнали певних змін. Саме такі, здавалось б невеликі, кроки зможуть забезпечити більший потік туристів та екскурсантів у наш край, що й призведе до розвитку і процвітання туристичної індустрії у м. Тернополі.

Література:

1. Бойко В., Дуда І. Тернопільський замок (Старий замок). Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2008. 427 с.
2. Бойцун Л. Тернопіль у плині літ: Історико-краєзнавчі замальовки. Тернопіль: Джура, 2003. 392 с.
3. Гудима А., Івахів Г. Різдва Христового Церква (Середня). Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2008. 183 с.

4. Зруйнований костел повернувся на тернопільську вулицю. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2302758-zrujnovanij-kostel-povernuvsa-na-ternopilsku-vulicu.html> (дата звернення 24.01.2021).
5. Надставна церква: історія та сьогодення. URL: <https://komun.te.ua/надставна-церква-історія-та-сьогоден/> (дата звернення 24.01.2021).
6. Надставна церква – найпопулярніше місце для вінчання тернопільських молодят. URL: <https://ternograd.te.ua/2017/08/надставна-церква-найпопулярніше-мі/> (дата звернення 24.01.2021).
7. Пастух М. Архітектура Тернопільщини сакральна. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2004, 545 с.
8. "Таємниця «Зеленої церкви». URL: <https://www.0352.ua/news/2361378/taemnica-zelenoi-cerkvi-ternopilski-arhitektori-zdijsnili-sensacijne-vidkritta-video> (дата звернення 24.01.2021).
9. Тернопільський замок. URL: <https://zabytki.in.ua/uk/546/ternopilskii-zamok> (дата звернення 24.01.2021).
10. Тернопільський (старий) замок: карта, фото, опис. URL: <https://drymba.com/uk/1031775-ternopilskyy-zamok> (дата звернення 24.01.2021).
11. У Тернополі відтворили храм, який раніше стояв на місці універмагу. URL: <http://www.gazeta1.com/statti/u-ternopoli-vidtvoryly-hram-yakyj-ranishe-stoyav-na-mistsi-univermagu/> (дата звернення 24.01.2021).
12. Церква Різдва в Тернополі. URL: <https://zabytki.in.ua/uk/1139/tserkva-rizdva> (дата звернення 24.01.2021).

Abstract:

Liubov Althaim, Solomiia Yaremchuk. CHARACTERISTICS OF LOCAL STUDIES FOR TOURISM OF THE MEDIEVAL EXCURSION OBJECTS IN THE TERNOPIL CITY

The article analyzes the contribution of scientists to the study of historical and cultural monuments in the city of Ternopil. The tourist and local lore characteristics of the Church of the Exaltation of the Holy Cross, Ternopil Castle, Ternopil Parish Church of the Mother of God of Perpetual Help, the Cathedral of the Nativity of Christ are presented. Measures for their dissemination and promotion in the tourism market are proposed.

Key words: Ternopil city, building, Church of the Exaltation of the Holy Cross, Ternopil Castle, Ternopil Parish Church of the Mother of God of Perpetual Help, Cathedral of the Nativity of Christ.

УДК 911.3:338.48

ТУРИСТИЧНО-КРАЄЗНАВЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ МІСТА КРЕМЕНЕЦЬ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ У ЕКСКУРСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Л. АЛЬТГАЙМ, О. СОТНИК

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Проаналізовано стан і можливості туристично-краєзнавчого потенціалу міста Кременець Тернопільської області. Рекомендовано для огляду і відвідування найбільш туристично привабливі місця та екскурсійні об'єкти. Запропоновано авторський екскурсійний маршрут містом під назвою: "Маленька волинська Швейцарія". Вказано на необхідність першочергових заходів для розвитку туризму у місті.

Ключові слова: туристичний потенціал, екскурсійні об'єкти, екскурсійні маршрути, туристична інфраструктура, місто Кременець.

Важливість питання розвитку туризму у багатьох країнах і регіонах є першочерговим, оскільки від цих доходів напряму залежить їх економічне піднесення, а також не останню роль він відіграє у історико-культурному просвітництві громадян про свій край і країну та піднесенні патріотичного духу нації. Наша країна багата на такі місця та мальовничі куточки, які можуть зацікавити найвибагливішого туриста та екскурсанта. Серед цього великого переліку не останнє місце займає місто Кременець, що на Тернопільщині. На його долю випала роль центру освіти, науки, культури, історії та туризму. Розкішна природа, чарівні краєвиди, багато різноманітних сакральних споруд, описане легендами минуле, збережено багато пам'яток старовини, глибокі традиції духовного життя, цікаві околиці забезпечують йому славу однієї із найбільших перлин України й приваблюють сюди тисячі гостей.

Постановка проблеми. Як і у багатьох містах і містечках України, у м.Кременці є також, ще до сьогодні, дуже болючою проблема інфраструктури, яка мала б допомагати розвитку туризму у віддалених від столиці країни регіонах. А зараз, у часи світової пандемії, коли внутрішній туризм має значне підґрунтя для нового витка свого розвитку, питання доріг та туристичної інфраструктури має бути у пріоритеті місцевих громад. У місті Кременець також потрібні кошти на відновлення та консервацію пам'яток архітектури, історії, краєзнавства та ін.. Тут є пам'ятки архітектури ще XIV – XVIII століття, які просто занепадають на очач. Відсутня реклама туристично-рекреаційних об'єктів,